

Falu Frigymnasium

Humanistiska programmet

2017-01-07

Konsten att finnas och samtidigt vara osynlig

ett gymnasiearbete om lesbiskhet och dess representation i litteraturen

Emma Sjölander

Handledare: Jennie Lille

Abstract

The aim of this paper is to answer to questions concerning lesbianism and representation in the literature. By studying possible reasons to the underrepresentation of lesbianism in contemporary swedish literature, the main purpose is to examine how the underrepresentation affects the self-image of people who somehow identifies themselves as lesbians.

In order to answer the purpose, the following questions have been applied: How does the existing interpretation of lesbianism appear? In what way does this lack of representation affect the group in question? This report is based on a literature study and an interview with a student from the University of Stockholm. Beside this interview, the used sources comes from established websites, authorities and writers.

As a result of historical oppressions, lesbians are still being discriminated and unnoticed because of the heterosexual worldview. The interpretation of lesbianism in contemporary swedish literature mainly consists of coming-out stories where the main character is a teenage girl who falls in love with another girl. The image given of lesbianism pictures mental ill-health and identity crises. Thus, the literature represents and reproduces the reality in an authentic way.

Based on the result, one can easily come to the conclusion that there is a connection between society, (under)representation and mental (ill-)health.

Keywords: Contemporary Swedish Literature, Representation, Underrepresentation, Lesbianism, Self-image

Innehållsförteckning

	Sidnr.
1. Inledning	3
1.1 Syfte	3
1.2 Frågeställningar	3
2. Metod	3
2.1 Avgränsningar	4
2.1.1 Vem är lesbisk?	4
2.1.2 Vad menas med "lesbiskhet inom svensk nutida litteratur"?	5
3. Material	6
4. Bakgrund	8
4.1 Vad innebär "representation"?	8
4.2 Vad har representation för betydelse för den enskilde individen?	8
4.3 Varför finns en underrepresentation av lesbiska inom nutida svensk litteratur?	9
4.3.1 Vänskaplig förklädnad	9
4.3.2 "Lika för alla"	10
4.3.3 Lesbiskhet i dagens svenska samhälle	10
5. Resultat	12
5.1 Hur ser den existerande gestaltningen av lesbiskhet ut?	12
5.2 Hur påverkar denna underrepresentation den aktuella gruppen?	14
6. Diskussion	14
7. Slutsatser	16
8. Källförteckning	18
Bilaga 1	

1. Inledning

Den här rapporten handlar om lesbiskhet i litteraturen. Att finnas i verkligheten men samtidigt vara osynlig i litteraturen. Fokuset ligger på representationen - hur gestaltningen av lesbiskhet i svensk skönlitteratur från senare år ser ut. Centralt är även hur representationen samspelar med samhället och på vilket vis en bristfällig representation påverkar läsaren på en individuell nivå.

Ämnet blev aktuellt att skriva om då det kombinerar två personligen stora intressen; litteratur och den lesbiska frigörelsen. I egenhet av läsare har jag till slut märkt hur en ständigt möts av enformig heteronormativitet i skönlitteraturen. Lesbisk osynlighet är något som queerteoretiker och feminister skrivit om i tidigare verk, men som ändå tycks förbigås i den allmänna diskursen. Därför ville jag undersöka anledningen till den bristande representationen av lesbiskhet, samt ta reda på vad den kan betyda för den lesbiska läsaren som individ.

1.1 Syfte

Genom att studera möjliga anledningar till underrepresentationen av lesbiska inom nutida svensk litteratur, är syftet att undersöka hur underrepresentationen påverkar självbilden hos människor som på något vis identifierar sig som lesbiska.

1.2 Frågeställningar

För att kunna besvara syftet har följande frågor tillämpats;

1. Hur ser den existerande gestaltningen av lesbiskhet ut?
2. På vilket sätt påverkar underrepresentationen den aktuella gruppen?

2. Metod

Det här arbetet är främst en litteraturstudie. All fakta är hämtad från redan befintliga texter och arbeten, eftersom det var en tidseffektiv strategi som passade syftet med denna rapport. Då det knappt finns några tidigare texter som berör samma ämne var det något svårt att hitta

relevanta källor, därför är resultatet en sammanställning av data från arbeten med liknande tema.

Under arbetet av resultatdelen uppdagade det sig att det behövdes subjektiva åsikter som inte gick att återfinna i den litteratur som dittills använts. Jag sökte ett förstapersonsperspektiv för att helt och fullt kunna beskriva situationen för lesbiska i dagens Sverige (se avsnitt; 4.3.3 Lesbiskhet i dagens svenska samhälle). Således togs beslutet att göra en intervju med Nanna Thydén som är student vid Stockholms Universitet och läser Kandidatprogrammet i Global Utveckling.

På grund av hennes politiska medvetenhet och i egenhet av lesbisk kändes Thydéns tankar och reflektioner väldigt adekvata i sammanhanget. Jag är medveten om att det ideala inte är att endast ha *en* person till underlag, men belyser dock att intervjun står som grund för ett individperspektiv. Thydén svarar inte för hela det svenska lesbiska kollektivet, utan svarar för sina egna upplevelser. Intervjun är kopierad från en textbaserad konversation och finns bifogad som bilaga.

2.1 Avgränsningar

För att underlätta arbetsprocessen och svarssökandet har följande avgränsningar kring begrepp gjorts, allt för att kunna precisera resultatet.

2.1.1 Vem är lesbisk?

Enligt Nationalencyklopedin är ordet “lesbisk” en benämning för homosexuella kvinnor. “Lesbisk är ett ord för en kvinna som är homosexuell, alltså en kvinna som har förmåga att förälska sig i och känna sexuell lust till en annan kvinna.”¹ Homosexualitet innebär i sin tur förmåga att attraheras sexuellt och romantiskt till personer av samma kön².

¹ Nationalencyklopedin, “lesbisk”, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/lesbisk> (Hämtad 2016-10-03)

² Nationalencyklopedin, “homosexualitet”, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/homosexualitet> (Hämtad 2016-10-05)

Dock kan denna definition anses vara en aning föråldrad. Precis som att alla kvinnor inte är lesbiska så identifierar sig inte alla lesbiska som kvinnor. Idag talar vi ofta om queerteori, vilket utgår ifrån "ett konstaterande att fenomenen "heterosexualitet", "homosexualitet", "kvinna" och "man" inte är storheter i sig och därför "naturliga". I stället betraktas de som relationer mellan olika slags socialt konstruerade sanningar, begär och maktförhållanden." ³ En av de främsta queerteoretikerna är Judith Butler ⁴, som någon gång lär ha sagt att "Kön är en imitation utan original" ⁵.

Utifrån det här perspektivet går det alltså inte att hävda att alla lesbiska även är kvinnor. Det är dock väldigt svårt att göra en avgränsning utan att använda sig av någon form av kategorisering. En alternativ lösning blir sålunda att definiera begreppet "lesbisk" som en benämning för icke-män som känner en romantisk och/eller sexuell dragning till andra icke-män. På så vis har både kvinnor såväl som ickebinära, genderfluids, etc. inkluderats.

Om det går att bestämma exakt vem som får kalla sig lesbisk är diskuterbart. I det här arbetet är det dock ovanstående definition som gäller; lesbiskhet som en benämning för icke-män som känner en romantisk och/eller sexuell dragning till andra icke-män.

2.1.2 Vad menas med "lesbiskhet inom svensk nutida litteratur"?

Att särskilja viss litteratur från annan genom att benämna den som "lesbisk" har både för- och nackdelar. Det kan te sig mycket praktiskt när en behöver sammanföra vissa texter med gemensamma faktorer ⁶, men samtidigt skalas texterna då av tills de bara platsar in i en enda kategori; lesbisk litteratur.

Även om kategoriseringen är problematisk, är den, precis som ovan, ändå nödvändig för att kunna göra en analys. I sin avhandling *Kärleken utan namn - Identitet och (o)synlighet i svenska lesbiska romaner* behandlar Liv Saga Bergdahl frågan. Bergdahl belyser olika

³ Nationalencyklopedin, "queerteori" <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/queerteori> (Hämtad 2016-10-05)

⁴ ibid

⁵ Silvana Imam, *I min zon*, 2014

⁶ Bergdahl, Liv, Saga, *Kärleken utan namn - identitet och (o)synlighet i svenska lesbiska romaner*, Umeå Universitet, Umeå 2010, sida 28

aspekter som har möjlighet att avgöra vilken litteratur som kan platsa i kategorin "lesbisk". Hon menar att om fokuset skulle ligga på läsaren och dennes tolkning, "blir man varse att lesbisk är en instabil kategori" ⁷.

Om kategorin inte inringas av läsarkollektivet kan den bestämmande faktorn antingen vara författaren eller själva texten ⁸. I det här arbetet kommer fokus att ligga på det sistnämnda alternativet. Att låta litteraturen definieras av sitt innehåll gör det hela mer konkret än att basera kategoriseringen på läsaren respektive författaren. För att innehållet ska ses som lesbiskt menar Liv Saga Bergdahl att "Det finns centrala lesbiska karaktärer, uttryckt kärlek eller passion mellan kvinnor, och kvinnliga karaktärer står i fokus" ⁹. Detta går att applicera på det här arbetet genom att byta ut "kvinnor" mot "icke-män".

Synen på lesbiskhet är under ständig förändring, och därför kan innehållet i lesbisk litteratur variera väldigt mycket över bara några årtionden. Till följd av detta kommer enbart litteratur från år 2000 eller senare att räknas med i det här arbetet. Sammanfattningsvis menar jag med "lesbiskhet inom svensk nutida litteratur" i denna rapport: svenska skönlitterära texter från 2000-talet där lesbiska karaktärer och/eller relationer står i fokus. Min tidigare definition av "lesbisk" avgör vilka texter som blir aktuella.

3. Material

Utöver intervjun med Nanna Thydén, är mina främsta källor avhandlingen *Kärleken utan namn - identitet och (o)synlighet i svenska lesbiska romaner* av Liv Saga Bergdahl, två andra rapporter samt ett antal böcker av fackligt slag. Ena rapporten är från Folkhälsomyndigheten, och har använts i syftet att hitta statistik som behandlar dagens mentala hälsosituation hos lesbiska. Den andra är ett examensarbete från Södertörns Högskola med fokus på representationens betydelse för individers identitetsskapande.

I sökandet efter trovärdiga källor valde jag att endast förlita mig på litteratur och webbplatser som gav ett seriöst och etablerat intryck, som exempelvis *Nationalencyklopedin*. Artiklarna

⁷ Bergdahl, Liv, Saga, *Kärleken utan namn - identitet och (o)synlighet i svenska lesbiska romaner*, sida 33

⁸ ibid

⁹ Bergdahl, Liv, Saga, *Kärleken utan namn - identitet och (o)synlighet i svenska lesbiska romaner*, sida 35

där är författade av människor som är bildade inom ämnet, till skillnad från andra sidor där vem som helst kan bidra med information. Samma sak gäller även Bergdahls avhandling samt merparten av den övriga litteraturen, där syftet är att undersöka och/eller informera. Informationen från *Nationalencyklopedin* har använts som underlag för mer grundläggande fakta och begreppsförklaringar.

Kärleken utan namn - identitet och (o)synlighet i svenska lesbiska romaner har använts som underlag för att kunna redogöra hur lesbiskhet gestaltats i litteraturen under 2000-talet. Källan har även varit relevant i frågan om avgränsningar, då Bergdahl diskuterar såväl begreppet "lesbisk litteratur" som vad benämningen "lesbisk" kan innebära. I sin avhandling skriver Bergdahl även om hur öppenhet respektive doldhet relaterat till en lesbisk identitet kan påverka individen och dennes självbild. Således blir *Kärleken utan namn - identitet och (o)synlighet i svenska lesbiska romaner* en mycket passande källa för detta arbete eftersom ett flertal relevanta punkter behandlas.

Vissa litterära verk, såsom Åsa Petersens *Bortom normen - om en ny sorts rättvisa* utgår från ett mer subjektivt och således vinklat perspektiv. Dock är det följaktligen ett medvetet val att likväl ta med dessa aspekter, eftersom de är relevanta i sammanhanget och behövliga för nyanserade svar på frågeställningarna. En viktig sak att poängtera är att dessa subjektiva röster kommer från de marginaliserade och inte de som marginaliserar. Således förstärks relevansen eftersom källorna baseras på förstahandsuppgifter och inte är sammanställningar av andras material. Även Thydén's intervjusvar var behövliga för det subjektiva perspektivet, och blev även en mycket adekvat källa då intervjun ägde rum i samband med den här rapporten.

Några exempel på övriga källor som använts är *Queerfeministisk Agenda* av Tiina Rosenberg, kapitlet "Hemlös i Folkhemmet - eller bygget av ett heteronormativt samhälle" av Carina Roxström i boken *Kärlekens pris - en antologi om homofobi och heteronormativitet*, samt en sändning från Sveriges Radio med namnet "Homosexuella mår psykiskt sämre". Dessa källor, tillsammans med ovanstående, ansågs vara relevanta för arbetet eftersom de fyller olika aspekter som behövdes. Roxströms text undersöker hur situationen för lesbiska i Sverige sett ut historiskt sett, medan Rosenbergs bok och Sveriges Radios inslag istället handlar om

dagens situation gällande underrepresentation och psykisk ohälsa.

För att källorna ska vara giltiga har endast sådant som skrivits under 2000-talet använts. Ett undantag har gjorts, vilket är Marika Kolterjahns *I väntan på liv*, som gavs ut år 1999. Detta är en roman som Saga Liv Bergdahl nämner i sin avhandling, och då hon ansåg *I väntan på liv* vara ett relevant underlag för diskussionen kring lesbisk litteratur från 2000-talet, togs beslutet att lita på Bergdahls omdöme.

4. Bakgrund

4.1 Vad innebär “representation”?

Representation är “något som står för något annat”¹⁰. Ett enkelt exempel är Sveriges riksdag. Där finns landets politiska spridning representerad i samma procentuella förhållande, men bestående av ett mindre antal individer. Betydelsen kan enkelt utläsas ur formen av själva ordet. En kombination av ordet “presentation” och prefixet “re”, som kan betyda “igen” och således indikerar att det följande ordet är något som upprepas¹¹. En presentation som återskapar och speglar originalet; representation.

4.2 Vad har representation för betydelse för den enskilde individen?

Att finnas representerad i sin omvärld är viktigt för alla människor, oavsett om detta sker medvetet eller omedvetet. Alina Linerstad och Carolina Berglund skriver följande i deras examensarbete *“Vad spelar det för roll då om inte alla får synas på bild?” - En studie av representation i förskolans miljö*:

“Vi menar i diskussionen att skev representation kan påverka barns möjlighet att förstå, uppfatta och skapa en positiv bild av sig själva. Nordin-Hultman förklarar att vi blir till i relation till vår omvärld och att även andra människors sätt att se på, och tala om oss påverkar hur vi ser på oss själva. Nordin-Hultman menar att när barn integrerar med material kan de skapa positiva eller negativa identiteter, materialet kan alltså ses som förutsättningar för hur barn uppfattar och förstår sig själva. Beroende på vem som representeras eller vilka normer som synliggörs påverkar detta barnets identitetsskapande, antingen på ett positivt eller negativt sätt”¹²

Representation handlar alltså om att ha något/några att identifiera sig med. Det är en väsentlig faktor i vårt egna identitetsskapande, det blir den utgångspunkt och grund vi står på. Så här skriver Tiina Rosenberg i sin bok *Queerfeministisk agenda*: “Att ha en referensgrupp och

¹⁰ Nationalencyklopedin, “representation”

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/representation> (Hämtad 2016-08-29)

¹¹ Wiktionary, “re-” <https://en.wiktionary.org/wiki/re-#Prefix> (Hämtad 2016-10-15)

¹² Linerstad, A., Berglund, C., *“Vad spelar det för roll då om inte alla syns på bild?” - En studie av representation i förskolans miljö*, Södertörns Högskola, Stockholm 2014, sida 10

möjlighet till positiv självidentifikation är viktigt för alla människor, men särskilt betydelsefullt för marginaliserade och utstötta grupper.”¹³

Även Bergdahl skriver om vikten av representation. Om en inte kan vara öppen med sin sexuella identitet, exempelvis en lesbisk sådan, blir en avskuren från såväl social tillhörighet, historia och kultur. Detta på grund av att en väsentlig del av ens personlighet inte får utrymme att uttryckas och/eller existera socialt. Bergdahl skriver att en då bemöts utifrån en heteronormativ förståelseram där lesbiskhet inte finns representerat¹⁴. Även om sexualitet inte utgör 100% av ens identitet är det ändå en av alla faktorer som skapar individualiteten, och när lesbiska antas passa in i den heterosexuella världsbilden skalas en del av dem bort. De blir nekade en del av sin existens.

4.3 Varför finns en underrepresentation av lesbiska inom nutida svensk litteratur?

Följande tre avsnitt berör anledningarna till den bristande representationen av lesbiskhet inom nutida svensk litteratur. Avsnitten innefattar även en redogörelse för hur den existerande beskrivningen av lesbiskhet gestaltas.

4.3.1 Vänskaplig förklädnad

Historiskt sett har homosexualitet inte varit särskilt accepterat, och personer som varit öppna med sin homosexuella identitet har genom tiderna fått utstå mer utsatthet och diskriminering än heterosexuella. Så här skriver Carina Roxström i texten *Hemlös i Folkhemmet*: “Före 1870-talet existerade inte homosexualiteten som begrepp. Sexuella handlingar mellan personer av samma kön ansågs i princip som en synd eller ett brott.”¹⁵ I Sverige kvarstod den medicinska klassificeringen av homosexualitet som en psykisk störning fram till år 1979.¹⁶

¹³ Rosenberg, Tiina, *Queerfeministisk Agenda*, Bokförlaget Atlas, Stockholm 2002, sida 53

¹⁴ Bergdahl, Liv, Saga, *Kärleken utan namn - identitet och (o)synlighet i svenska lesbiska romaner*, sida 42

¹⁵ Roxström, Carina “Hemlös i Folkhemmet - eller bygget av ett heteronormativt samhälle”, 58, i: Seppänen, Sterky, Manu, *Kärlekens pris - en antologi om homofobi och heteronormativitet*, Bokförlaget Atlas, Stockholm 2005, sida 62

¹⁶ Wikipedia, “Homosexualitet i Sverige” https://sv.wikipedia.org/wiki/Homosexualitet_i_Sverige (Hämtad 2016-10-31)

Det har varit vanligt att förklara lesbiskhet med ord om vänskap. Detta är något som Eva Borgström skriver om i sin bok *Kärlekshistoria : begär mellan kvinnor i 1800-talets litteratur*. Genom att kalla sin relation för vänskaplig gick det att dölja den, dock har kvinnans utsatthet i förhållande till männen här spelat en stor roll. Det gällde för de lesbiska att vara ekonomiskt privilegierade för att kunna etablera ett samliv i egen regi.¹⁷

4.3.2 "Lika för alla"

Precis som övrig litteratur så speglar den lesbiska litteraturen samhällets idéströmningar. På grund av att lesbiskhet varit något folk inte talat öppet om under en längre tid har det därför hamnat i skymundan. Detta blev väldigt tydligt i Sverige under bygget av folkhemmet. Det skulle vara lika för alla - lika bra utifrån den heteronormativa mallen. Kvinnors sexualitet glömdes bort och homosexualitet motarbetades för samhällets bästa, med andra ord hamnade de lesbiska långt ut i samhällets marginal.¹⁸

4.3.3 lesbiskhet i dagens svenska samhälle

Således är frågan hur det är, samt har varit, att vara lesbisk i Sverige under 2000-talet. Trots att det dröjde till år 1979 innan homosexualiteten botades från sin medicinska stämpel, har det varit legalt med sexuellt umgänge mellan samkönade personer från och med år 1944. Drygt femtio år senare blev homosexuella berättigade till registrerat partnerskap och sedan år 2009 har det varit lagligt med samkönade äktenskap.¹⁹

I Åsa Petersens bok *Bortom normen - om en ny sorts rättvisa* skriver hon om kontroversen mellan lagstiftning och verklighet:

Sverige har flera lagar mot diskriminering. (...) Människor som känner sig orättvist behandlade på grund av sin etnicitet eller sexuella läggning (...) kan anmäla förövaren. Det har dock visat sig vara en lag helt utan tänder. Under 1999 anmäldes 263 fall av olaga diskriminering. Bara 3

¹⁷ Hedlund, Tom, *Svenska dagbladet*, "Kärlekshistoria. Begär mellan kvinnor i 1800-talets litteratur. Heta nätter under vänskapens täcke", publicerad: 2008-07-27 <http://www.svd.se/heta-natter-under-vanskapens-tacke> (Hämtad 2016-11-01)

¹⁸ Roxström, Carina "Hemlös i Folkhemmet - eller bygget av ett heteronormativt samhälle", 58, i: Seppänen, Sterky, Manu, *Kärlekens pris - en antologi om homofobi och heteronormativitet*, sida 58

¹⁹ Wikipedia, "Homosexualitet i Sverige" https://sv.wikipedia.org/wiki/Homosexualitet_i_Sverige (Hämtad 2016-11-21)

(!) av dem ledde till fällande domar. Regeringens utredare, generaldirektören Marianne Håkansson, säger att problemet är straffrättens "exceptionellt stora" beviskrav. Åklagaren måste kunna bevisa att det avgörande skälet för diskrimineringen har varit den drabbades etnicitet eller sexuella läggning. I praktiken är det så gott som omöjligt.²⁰

Trots att så få anmälningar lett till fällande domar kvarstår dock faktumet att diskrimineringen existerar. Enligt en rapport från Folkhälsomyndigheten som publicerades år 2014 och dokumenterar hälsosituationen bland homo- och bisexuella personer jämfört med heterosexuella under åren 2005 - 2012, framgår det att nedsatt psykiskt välbefinnande förekommer i betydligt större utsträckning bland homo- och bisexuella, framförallt hos kvinnor.²¹

I samma rapport beskrivs populationsstudier genomförda i Europa, Nordamerika och Australien, som visar att depression och ångestsjukdom bland homo- och bisexuella är betydligt mer förekommande än hos heterosexuella. Risker för såväl depression som ångestsjukdom visade sig vara mer än fördubblad bland homo- och bisexuella kvinnor och män.²²

I en intervju med Nanna Thydén skriver hon att underrepresentationen i samhället är något som påverkar henne varje dag. Den gör att hon lever i skymundan, men ändå tänker att hon har det helt okej²³. Thydén menar att samhället gör henne osynlig, att hon som lesbisk inte finns i populärkulturen. "Min kärlek är inte den där fina och romantiska som alla böcker skriver om, min kärlek är avvikande. Samhället verkar inte se det som någonting politiskt, utan snarare "privat", vilket jag tycker är problematiskt. Det får mig att känna mig osynlig, och som att min läggning faktiskt är någonting som jag borde dölja."²⁴

Thydén skriver att samhället agerar som om HBTQ-personer vore ett nytt fenomen. "Det finns fortfarande många som inte vet, som inte förstår att det alltid funnits HBTQ-personer.

²⁰ Petersen, Åsa, *Bortom normen - om en ny sorts rättvisa*, sida 65-66

²¹ Folkhälsomyndigheten, *Utvecklingen av hälsan och hälsans bestämningsfaktorer bland homo- och bisexuella personer*, sida 39

²² Folkhälsomyndigheten, *Utvecklingen av hälsan och hälsans bestämningsfaktorer bland homo- och bisexuella personer*, sida 39-40

²³ Bilaga 1

²⁴ Bilaga 1

Vi har alltid funnits. Vi har bara inte fått synas.”²⁵ Hon menar även att trots den underrepresentation av lesbiskhet som genomsyrar samhället, verkar det som om HBTQ-personer har tappat lusten att fortsätta kämpa:

Våra rättigheter har blivit så mycket bättre, och ÄR så mycket bättre än i andra länder, och därför sker ju inte storslagna demonstrationer längre. Om vi tar pride som ett exempel på någonting som har förändrat karaktär. Det har blivit ett jippo och fest mer än att handla om representation.²⁶

På frågan om hon har läst en roman där lesbiskhet gestaltats svarar hon nej. Thydén tror att svåråtkomligheten har ett starkt samband med underrepresentationen. Trots att lagändringar har gjort samhället mer inkluderande i teorin så kvarstår ändå den allmänt inskränkta synen på lesbiskhet. Enligt henne är alltså litteraturen ännu ett exempel på ett kulturellt forum där lesbiska förbises.²⁷

5. Resultat

5.1 Hur ser den existerande gestaltningen av lesbiskhet ut?

Den lesbiska litteratur som präglade Sverige i början av 2000-talet omfattade först och främst ungdomslitteratur. Många av dessa romaner består utav komma-ut-berättelser, där en flicka i tonåren förälskar sig i en annan flicka. Detta följs av frågor kring den egna identiteten samt öppenhet och doldhet i relation till föräldrar, vänner och skolkamrater. Relationerna inleds i flera av fallen som vänskap, men leder sedan till något romantiskt och/eller sexuellt²⁸.

I berättelserna gestaltas lesbiskheten först som något främmande och till viss del obehagligt. Det är något som karaktärerna inte riktigt vill identifiera sig med. Så här tänker huvudpersonen Marta i Marika Kolterjahns roman *I väntan på liv*; “Homosexuell. Lesbisk.

²⁵ Bilaga 1

²⁶ Bilaga 1

²⁷ Bilaga 1

²⁸ Bergdahl, Liv, Saga, *Kärleken utan namn - identitet och (o)synlighet i svenska lesbiska romaner*, sida 259-260

Vilka hemska ord! (...) jag känner starkt att jag inte vill kallas någonting sådant. Jag är inte sådan.”²⁹

Komma-ut-berättelserna blir beskrivningar av den identitetssökande resa som huvudpersonerna gör. När Marta i *I väntan på liv* börjar inse att det är förälskelse och inte enbart vänskap det handlar om sätts hennes självbild i gungning. “Jag vill inte tro det om mig. Jag vet ju att jag inte är lagd åt det hållet, det har jag aldrig varit.”³⁰ Hon blir osäker på sig själv men finner senare stöd och trygghet i att det finns fler som hon³¹. “Jag berörs av vetskapen att det faktiskt finns någon av kött och blod, inte så långt ifrån mig, som är lagd åt det hållet. De finns i verkligheten! Även i den här stan.”³²

Samtidigt som det blir lättare för karaktärerna när de kommer ut möts de av nya svårigheter. Det är dilemmat kring doldhet och öppenhet som då blir påtagligt. Ambivalens kring att skämmas och samtidigt vilja synas:

Varför skäms jag så över det där? Varför har jag så svårt att säga det där hemska ordet? Jag vill begrava och förtränga det, samtidigt till jag ropa ut det så alla får veta. Jag vill inte vara en hemlighet. Jag vill inte skämmas. Jag skulle vilja ha en flickvän och vara stolt och naturlig med det. Men jag förstår att det är långt dit.³³

I både Annika Ruth Perssons *Du och jag*, Marie Curie och Marika Kolterjahns *I väntan på liv* synliggörs psykisk ohälsa. Det handlar om flickorna som huvudkaraktärerna förälskar sig i, de är destruktiva och detta påverkar såklart huvudpersonerna på ett negativt sätt. Det leder till problem i deras relationer och blir ytterligare en parallell svårighet utöver de ständiga frågorna kring identitet och doldhet respektive öppenhet.³⁴

²⁹ Kolterjahn, Marika, *I väntan på liv*, Tiden, Stockholm 1999, sida 49

³⁰ Kolterjahn, Marika, *I väntan på liv*, sida 28

³¹ Bergdahl, Liv, Saga, *Kärleken utan namn - identitet och (o)synlighet i svenska lesbiska romaner* sida 261

³² Kolterjahn, Marika, *I väntan på liv*, sida 49

³³ Kolterjahn, Marika, *I väntan på liv*, sida 79

³⁴ Bergdahl, Liv, Saga, *Kärleken utan namn - identitet och (o)synlighet i svenska lesbiska romaner*, sida 259 och 266

Tiina Rosenberg skriver i sin bok *Queerfeministisk Agenda* om en ny form av osynlighet. Resultatet av en gestaltning där lesbiskheten tagits ur sin kontext och beskådas från den heterosexuella världsbilden:

Filmforskaren Andrea Weiss påpekar att lesbiska karaktärer blivit både fler och mer nyanserat porträtterade sedan 1960-talet. I teveserier har antalet lesbiska karaktärer ökat stadigt sedan 1980-talet. (...) Det intressanta är att lesbiska karaktärers sexuella läggning ofta framställs som en slump. Om den lesbiska kvinnans hela personlighet tidigare förklarats genom hennes sexualitet framträder homosexualitet inte längre som något speciellt alls. Den lesbiska kvinnan blir en bland andra. Men hon formas enligt Andrea Weiss i enlighet med den heterosexuella mall och hennes relation till homosexuell kultur, historia och identitet kapas därmed av. Detta innebär en ny form av osynlighet.³⁵

5.2 På vilket sätt påverkar denna underrepresentation den aktuella gruppen?

Precis som Nanna Thydén skrev i intervjun så menar även Tiina Rosenberg att underrepresentationen finns och påverkar lesbiska på ett negativt vis. "Heteronormativitet är aktivt normerande, och allt det som faller utanför stämplas som avvikande och är/bilr därmed fel. Bestraffningarna rör sig från mer konkreta och handgripna former som fängelsestraff och våld till mer svårbegripna uttryck som marginalisering, osynliggörande, stereotypisering, kulturell dominans och homofobi."³⁶

Ulrika Westerlund, dåvarande ordförande för RFSL, medverkade i en intervju av Sveriges Radio år 2012 där hon talade om HBT-personers psykiska ohälsa. Hon poängterar att trots statistiken som visar hur homo-, bisexuella och transpersoner mår psykiskt sämre så finns det en föreställning om att det inte är något problem. Enligt henne tänker många att "det är väl ingen som bryr sig om att nån är homosexuell eller transperson"³⁷, ett antagande som Westerlund anser felaktigt. Exempelvis så uppger många lesbiska och bisexuella tjejer att de någon gång försökt begå självmord³⁸, något som tydligt stämmer överens med den tidigare nämnda undersökningen från Folkhälsomyndigheten³⁹.

³⁵ Rosenberg, Tiina, *Queerfeministisk Agenda*, sida 111

³⁶ Rosenberg, Tiina, *Queerfeministisk Agenda*, sida 100-101

³⁷ Sveriges Radio, "Homosexuella mår psykiskt sämre", publicerad: 2012-10-01

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1646&artikel=5290853> (Hämtad 2016-11-30)

³⁸ ibid

³⁹ Folkhälsomyndigheten, *Utvecklingen av hälsan och hälsans bestämningsfaktorer bland homo- och bisexuella*

6. Diskussion

Representation har stor betydelse för individers identitetsskapande, vilket tidigare noterades i bakgrunden. Det är viktigt för alla människors självidentifikation att ha en referensgrupp. Följaktligen blir det väldigt problematiskt när lesbiskheten i många fall inte tillåts existera socialt, en konsekvens av den heterosexuella världsbilden och förståelseramen.

Som resultatet påvisar har den litterära representationen av lesbiskhet under 2000-talet varit väldigt ensidig. Situationen är i själva verket synnerligen logisk. Varför skulle människor ha en positiv bild av lesbiskhet när varken samhället eller litteraturen gestaltar den så? Samtidigt som läsaren antagligen kan relatera till de tankesätt som karaktärerna möter, både hos sig själva och andra, fortsätter ändå lesbiskheten att förknippas med psykisk ohälsa och trasiga livssituationer.

Det blir därför problematiskt när denna, redan smala kategori inom ungdomslitteraturen, endast nämner lesbiskhet i sammanhang som handlar om att "komma ut". Speciellt när denna komma-ut-process gestaltas som något besvärligt och svårt på grund av exkluderade normer i samhället. Det återger en väldigt trovärdig bild av dagens samhälle, men samtidigt reproducerar litteraturen denna bild av lesbiskheten som något problematiskt.

Något som den bristande representationen antagligen leder till är att det hela blir en ond cirkel. Det vill säga; om lesbiskhet aldrig får synas och ta plats, inser inte lesbiska att de saknas i kulturen och litteraturen. Om vi då ska tro det gamla ordspråket "en saknar inte det en aldrig haft", måste lesbiska således inte sakna att finnas representerade. Omedvetenhet om ett sådant behov försvårar likaså vägen till förbättring.

Det krävs alltså att litteraturen och samhället påverkar varandra för att det ska mynna ut i ett positivt resultat - det vill säga en tillvaro där både litteratur och samhälle står för och förespråkar mångfald. För att detta ska ske krävs dock att någon av instanserna agerar. Frågan är; vilken ska göra det först? Det ena alternativet är att samhället först utvecklas och blir mer

inkluderande, innan samma bild gestaltas i litteraturen. Under vägen dit blir då litteraturen ett forum för kritik och reflektion, där samhället reflekteras ur en konstruktiv synvinkel för att kunna synliggöra bristerna.

Ett annat alternativ är istället att litteraturen börjar gestalta en lesbisk utopi. Om läsare blir försedda med litteratur där lesbiskheten normaliserats och inte gestaltas i samband med svårigheter, identitetskriser och psykisk ohälsa, tror jag att förändringen kommer bli mer påtaglig. Som med så många andra revolutioner börjar det hos folket, inte inom högre instanser och etablerade makthavare. Om folkets syn på lesbiskhet och dess representation förändrades skulle det med största sannolikhet följas av förändringar på andra nivåer i samhället.

Kanske skulle en sådan sorts litteratur inte kännas äkta. Att tala om lesbiskhet utan att nämna alla svårigheter kopplade till samhällets syn, leder på ett vis också till osynlighet. Samtidigt skalas de fasader och kategoriseringar som står till grund för själva förtrycket bort. Om litteraturen skulle gestalta en lesbiskhet där de lesbiska fick vara människor med andra svårigheter och motgångar än de baserade på deras sexuella läggning, skulle det inviga en ny sorts frihetskänsla. Det är trots allt på det viset som hetero-personer gestaltas, så varför inte börja med att utgå från slutmålet; jämlikhet.

Nyckelordet är *medvetenhet*. Alla, lesbiska som icke-lesbiska, behöver öppna ögonen för den exkluderande heteronormativitet som genomsyrar samhället. Det lesbiska kollektivet måste fullt förstå sin utsatthet för att kunna göra något åt den, eftersom ingen annan kommer märka av förtrycken på samma sätt som de utsatta.

Utrymmet inom litteraturen som ges åt lesbiskheten är begränsat, och således enbart tillräckligt stort för att beskriva en avskuren del av verkligheten. Därefter saknas ytterligare plats till att kunna beskriva hur verkligheten *borde* vara. Det finns heller inget utrymme för en mer djupgående gestaltning, där intersektionella perspektiv och analyser kan ta plats.

7. Slutsatser

Underrepresentationen av lesbiskhet inom svensk nutida litteratur beror alltså främst på de förtryck och osynliggöranden som präglat historien. Eftersom samhälle och litteratur speglar varandra har det förefallit sig naturligt att lesbiskhet varken getts utrymme i något av forumen.

Under 2000-talet har den lesbiska litteraturen främst omfattat ungdomslitteratur. Dessa berättelser är i första hand komma-ut-berättelser, där en flicka i tonåren ställs inför frågor kring sin egna identitet. Centralt i många av berättelserna är dilemmat om doldhet respektive öppenhet inför sig själv och andra. Anledningen till att dessa frågor blir stora faktorer i handlingen är på grund av att litteraturen återger en verklig bild av hur det är för många att upptäcka sin sexualitet, och därmed upptäckten av en "avvikande" sådan.

Att inte få vissa aspekter av sig själv representerade i samhället och kulturen, innebär att omvärlden osynliggör en väsentlig del av det som utgör ens identitet. Den lesbiska aspekten får i många fall inte existera socialt på grund av den heterosexuella förståelseramen, vilket blir problematiskt för lesbiska individers självidentifikation.

Den existerande referensgruppen inom litteraturen speglar en lesbiskhet präglad av psykisk ohälsa och identitetskriser, vilket både återskapar och reproducerar mångas verklighet. Statistik visar nämligen att många lesbiska i dagens Sverige generellt sett mår mycket sämre än heterosexuella vad gäller psykisk hälsa. Det går alltså att se samband mellan samhälle, (under)representation och psykisk (o)hälsa.

8. Källförteckning

Tryckt litteratur

Bergdahl, Liv, Saga, *Kärleken utan namn - identitet och (o)synlighet i svenska lesbiska romaner*, Umeå Universitet, Umeå 2010

Folkhälsomyndigheten, *Utvecklingen av hälsan och hälsans bestämningsfaktorer bland homo- och bisexuella personer Resultat från nationella folkhälsoenkäten - Hälsa på lika villkor*, Folkhälsomyndigheten, Stockholm 2014, sida 39-40

Kolterjahn, Marika, *I väntan på liv*, Tiden, Stockholm 1999, sida 49

Linerstad, A., Berglund, C., *“Vad spelar det för roll då om inte alla syns på bild?” - En studie av representation i förskolans miljö*, Södertörns Högskola, Stockholm 2014, sida 10

Petersen, Åsa, *Bortom normen - om en ny sorts rättvisa*, Agora, Uddevalla 2001

Rosenberg, Tiina, *Queerfeministisk Agenda*, Bokförlaget Atlas, Stockholm 2002

Roxström, Carina “Hemlös i Folkhemmet - eller bygget av ett heteronormativt samhälle”, 58, i: Seppänen, Sterky, Manu, *Kärlekens pris - en antologi om homofobi och heteronormativitet*, Bokförlaget Atlas, Stockholm 2005

Sångtext

Silvana Imam, *I min zon*, 2014

Webbplatser

Hedlund, Tom, *Svenska dagbladet*, “Kärlekshistoria. Begär mellan kvinnor i 1800-talets litteratur. Heta nätter under vänskapens täcke”, publicerad: 2008-07-27 (Hämtad 2016-11-01)
<http://www.svd.se/heta-natter-under-vanskapens-tacke>

Nationalencyklopedin, "homosexualitet" (Hämtad 2016-10-5)

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/homosexualitet>

Nationalencyklopedin, "lesbisk" (Hämtad 2016-10-3)

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/lesbisk>

Nationalencyklopedin, "representation" (Hämtad 2016-8-29)

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/representation>

Nationalencyklopedin, "queerteori" (Hämtad 2016-10-05 och 2016-10-10)

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/queerteori>

Sveriges Radio, "Homosexuella mår psykiskt sämre", publicerad: 2012-10-01 (Hämtad 2016-11-30)

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1646&artikel=5290853>

Wikipedia, "Homosexualitet i Sverige", senast uppdaterad: 2016-08-28 kl. 15:23 (Hämtad 2016-10-31 och 2016-11-21)

https://sv.wikipedia.org/wiki/Homosexualitet_i_Sverige

Wiktionary, "re-" (Hämtad 2016-10-15)

<https://en.wiktionary.org/wiki/re-#Prefix>

Bilaga 1

Intervju med Nanna Thydén (27-11-2016) av Emma Sjölander.

Sjölander

Hej och välkommen.

Thydén

Hej, tack.

Sjölander

Hur märker du av underrepresentationen av lesbiskhet i dagens svenska samhälle?

Thydén

Representationen i samhället är idag nästintill obefintlig. I Sverige är det ju svårt med representation eftersom vi hbtq-personer har "nöjt oss", känns det som. Våra rättigheter har blivit så mycket bättre, och ÄR så mycket bättre än i andra länder, och därför sker ju inte storslagna demonstrationer längre. Om vi tar pride som ett exempel på någonting som har förändrat karaktär. Det har blivit ett jippo och fest mer än att handla om representation. Underrepresentationen påverkar mig varje dag, eftersom jag lever i skymundan, och tänker att jag har det helt okej ändå.

Sjölander

Hur påverkar det dig personligen att inte finnas representerad i samhället?

Thydén

Samhället ser inte mig, jag finns inte i filmer eller böcker eller serier. Det påverkar mig på så sätt att jag inte har populärkultur att liksom relatera till. Min kärlek är inte den där fina och romantiska som alla böcker skriver om, min kärlek är avvikande. Samhället verkar inte se det som någonting politiskt, utan snarare "privat", vilket jag tycker är problematiskt. Det får mig att känna mig osynlig, och som att min läggning faktiskt är någonting som jag borde dölja. För att inte riskera att bli dömd så är det precis det jag gör, döljer det.

Sjölander

Har du någon gång läst en roman där lesbiskhet gestaltats? Om inte, varför tror du att de är så svåra att hitta?

Thydén

Nej, jag har aldrig läst en sådan bok. Jag tror att de är svåra att hitta för att underrepresentationen är genomsyrande i hela samhället. Samkönat äktenskap är lagligt, och det finns mänskliga rättigheter som gör att en inte ska kunna diskrimineras på grund av sin läggning, men trots det finns inte lesbiskhet återspeglats i vilka böcker som finns på marknaden. De är svåra att hitta för att en inte har ändrat sin syn på lesbiskhet.

Sjölander

Tack, är det något mer du vill tillägga eller ska vi avrunda intervjun?

Thydén

Jag tror att människor i Sverige alltmer börjar öppna ögonen och förstå att det finns mer än två kön och mer än två läggningar. Men det finns fortfarande många som inte vet, som inte förstår att det alltid funnits HBTQ-personer. Vi har alltid funnits. Vi har bara inte fått synas. Tack själv!